

Totalitarizmi - vprašanja in izzivi, 5

BREZPRAVJE »V IMENU LJUDSTVA«

Študijski center za narodno spravo
Ljubljana, 2016

Zbirka: Totalitarizmi - vprašanja in izzivi, 5

Uredila: dr. Mateja Čoh Kladnik
Založil in izdal: Študijski center za narodno spravo, Ljubljana
Recenzent: dr. Milko Mikola
Lektoriranje: Megamoment, d. o. o.
Prevajanje: Alkemist, d. o. o.
Oblikovanje: Design Demšar, d. o. o.
Tisk: Tiskarna Present, d. o. o.
Naklada: 500 izvodov

Fotografija na naslovnici: Zaporniške celice na Beethovnovi 3 v Ljubljani
(Arhiv Študijskega centra za narodno spravo)

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4)"1941/1990"(082)
343.19(497.4)"1941/1990"(082)
323.282(497.4)"1941/1990"(082)

BREZPRAVJE v imenu ljudstva / [uredila Mateja Čoh Kladnik ; prevajanje Alkemist]. - Ljubljana : Študijski center za narodno spravo, 2016. - (Zbirka Totalitarizmi - vprašanja in izzivi ; 5)

ISBN 978-961-93925-2-2
1. Čoh Kladnik, Mateja
285670400

Vse pravice pridržane. Brez predhodnega dovoljenja založnika in lastnikov avtorskih pravic ne sme biti noben del te izdaje reproduciran, shranjen ali prepisan v kateri koli obliki oziroma na kateri koli način, bodisi elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem, ali kako drugače.

Kazalo vsebine

Dr. Mateja Čoh Kladnik
Brezpravje »v imenu ljudstva« 5

Dr. Renato Podbersič
Partizansko sodstvo na Primorskem 9

Dr. Damjan Hančič
Presoja delovanja revolucionarne strani med drugo svetovno vojno 29

Dr. Lovro Šturm
Revolucionarno kazensko pravo na Slovenskem po drugi svetovni vojni 46

Boštjan Kolarič
Politični sodni procesi na Slovenskem po koncu druge svetovne vojne 62

Dr. Mateja Čoh Kladnik
Kazensko sodstvo poleti 1945 73

Dr. Tamara Griesser Pečar
Božični proces 93

Dr. Darko Ščavničar
Procesi proti duhovnikom in redovnikom v mariborski škofiji od leta 1945
do 1951 111

Dr. Jelka Melik, dr. Mateja Jeraj
Nagodetov proces - zrcalo pravne države 128

Dr. Andreja Valič Zver
Proces proti četverici: neuspeli poskus zaustavitve slovenske pomladi 139

Alenka Puhar
Solidarnost s preganjanimi 154

Jelka Piškurić
Povojna politična represija in njene posledice za družinske člane žrtev 166

Neža Strajnar
Smrtne žrtve komunistične oblasti na Slovenskem decembra 1945 in januarja 1946 182

Mag. Dušan Ščap
Izgon apaških Nemcev dne 13. januarja 1946 195

Dr. Vladimir Geiger
Logori za internaciju njemačkog stanovništva u Hrvatskoj, 1945.-1947.. 217

Dr. Martina Grahek Ravančić
Pitanje izručenja ratnih zločinaca i rad Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača vse 233

Dr. Jernej Letnar Černič
Polpretekla zgodovina v praksi Evropskega sodišča za človekove pravice 251

Dr. Mateja Čoh Kladnik

Brezpravje »v imenu ljudstva«

V monografiji *Brezpravje »v imenu ljudstva«* objavljamo prispevke o represivnih ukrepih komunistične partije od leta 1941 do osamosvojitve Slovenije, ki so privedli do številnih najhujših kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Tokrat postavljamo v ospredje temeljne značilnosti razvoja vojaškega sodstva med vojno, organizacijo in vzpostavitev pravosodnega sistema po vojni ter značilnosti političnih in montiranih sodnih procesov.

Dogajanje med drugo svetovno vojno v Sloveniji so zaznamovali okupacija in odpor proti njej, revolucija, državljanska vojna in kolaboracija. Komunistična partija je monopolizirala odpor proti okupatorju, izvedla revolucijo in po vojni prevzela oblast. Prvi predpisi, na podlagi katerih se je komunistična partija med vojno pripravljala na prevzem oblasti, so bili sprejeti septembra 1941. Najpomembnejši je bil *Odlok slovenskega narodnoosvobodilnega odbora glede zaščite slovenskega naroda in njegovega gibanja za osvoboditev in združitev*. Postavil je temelje razvoju t. i. revolucionarnega »sodstva«. Za njegovo izvajanje so bila pristojna poveljstva partizanskih enot in Varnostno-obveščevalna služba (VOS), ki jo je partija ustanovila že avgusta 1941. Veljal je do poletja 1943, ko so bila v Sloveniji vzpostavljena partizanska brigadna, odredna in področna vojaška sodišča ter višje vojaško sodišče. Vojaško sodstvo se je do jeseni 1944, ko je začela veljati *Uredba o vojaških sodiščih*, v Sloveniji razvijalo samostojno in neodvisno od predpisov, ki jih je izdal Vrhovni štab NOV in POJ. Razvoj vojaškega sodstva in vzpostavitev vojaških sodišč na Primorskem predstavlja dr. Renato Podbersič, dr. Damjan Hančič pa izpostavlja vprašanje legalnosti in legitimnosti revolucionarnih pravnih aktov ter delovanje revolucionarnih oblastnih in represivnih organov (VOS, partizanskih enot) med drugo svetovno vojno.

Po koncu vojne je imela komunistična partija v rokah zakonodajno, izvršilno in sodno oblast. Na novo je vzpostavila tudi pravosodni sistem, v katerem je bila posebej pomembna vloga kazenskega sodstva, in pri tem kot temeljna izhodišča upoštevala načeli o enotnosti oblasti in diskontinuiteti novega pravnega reda s pravnim redom Kraljevine

Jugoslavije. Sodišča so, po sovjetskem vzoru, postala voljeni organ državne oblasti in popolnoma odvisna od političnega dogajanja. Sodniki in porotniki so bili voljeni, po načelu laičnega sodstva pa so v sodnem sistemu delovali tudi sodniki in tožilci brez pravne izobrazbe. Značilna je bila močna vloga javnega tožilca. Po sovjetskem vzoru, po katerem je bilo javno tožilstvo neposredno povezano s partijo, je tudi jugoslovanska oblast vzpostavila neposredno povezavo tožilstva s partijo. Ozadje nastanka in delovanja sodišč, politične pritiske ter nekatere druge značilnosti kazenske in upravnokazenske represije od leta 1945 predstavlja dr. Lovro Šturm. Posebej obravnava tudi opredelitve Ustavnega sodišča Republike Slovenije o revolucionarnem (ne)pravu ter piše o rehabilitaciji žrtev revolucionarnega pravosodja in sodnih procesov.

Junija 1945 so se začeli sodni procesi pred vojaškimi sodišči, na začetku julija pa tudi procesi pred Sodiščem slovenske narodne časti, o katerih piše dr. Mateja Čoh Kladnik. Za oblast je bilo delovanje teh sodišč, ki so številne procese izpeljala zelo hitro, pomembno zaradi kazni, ki so jih izrekala, predvsem zaradi odvzema državljanskih in političnih pravic, ki je pomenil tudi izgubo volilne pravice, in zaplembe premoženja. Od jeseni 1945, ko so začela delovati redna (civilna) sodišča, so se v Sloveniji zvrstili številni politični in montirani sodni procesi proti t. i. razrednim sovražnikom, ki so bili večinoma obsojeni iz političnih razlogov. Sodišča so na teh procesih izrekala zelo visoke kazni. K temu je, poleg političnih direktiv, veliko prispevala tudi organizacija pravosodnega sistema. Pri organizaciji in izvedbi političnih sodnih procesov, njihove značilnosti in ozadje predstavlja Boštjan Kolarič, je bila najpomembnejša vloga tajne politične policije (Ozne/Udbe), saj je vodila kazensko preiskavo in zbirala obremenilno gradivo, tožilstvo pa se je v postopek vključilo šele, ko mu je Ozna/Udba zadevo predala. Po koncu vojne so tako potekali številni sodni procesi proti tistim, ki naj bi med vojno sodelovali z okupatorji in vohunili za tuje obveščevalne službe, proti predstavnikom opozicije, kmetom, trgovcem in obrtnikom, industrialcem, članom in podpornikom ilegalnih skupin, duhovnikom in drugim. Glavne značilnosti sodnih procesov proti duhovnikom in redovnikom v mariborski škofiji predstavlja dr. Darko Ščavničar in ugotavlja, da so sodišča na več procesih izrekla zaplembo premoženja. Cilj procesov, največ jih je bilo v letih 1948 in 1949, je bil odvzeti ekonomsko moč Cerkvi in s tem onemogočiti njeno delovanje.

Na političnih procesih v prvih dveh letih po koncu vojne so bili obsojeni predvsem tisti, ki jih je partija obravnavala kot politične nasprotnike že med drugo svetovno vojno. Omenimo božični proces decembra 1945, na katerem je okrožno sodišče v Ljubljani sodilo 34 osebam, obtoženim sodelovanja v Slovenski, Sokolski in Narodni legiji, Tajni obveščevalni službi, Državni obveščevalni službi, Slovenskem domobranstvu, Katoliški akciji in tudi sodelovanja z okupatorjem. Dr. Tamara Griesser Pečar piše, da je bilo na procesu 18 obtožencev obsojenih na smrt, šest smrtnih obsodb je bilo tudi izvršenih. Avgusta 1946 je pred vojaškim sodiščem IV. armade potekal proces proti domobranskemu generalu Leonu Rupniku, njegovemu pomočniku Milku Vizjaku, generalu SS Erwinu Rösenerju, vodji uprave policije med vojno Lovru Hacinu, ljubljanskemu škofu Gregoriju Rožmanu in prvaku Slovenske ljudske stranke pred vojno dr. Mihi Kreku. Proces proti dr. Friedrichu Rainerju in soobtoženim pa je bil izveden julija 1947.